

НАЦІОНАЛЬНА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ УКРАЇНИ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО

КАРПЕНКО МИХАЙЛО ОЛЕГОВИЧ

УДК – 343.13

**ОСОБЛИВОСТІ ПРОВАДЖЕННЯ В СПРАВАХ
ПРО ЗЛОЧИНИ НЕПОВНОЛІТНІХ**

Спеціальність 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика;
судова експертиза

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Харків - 2004

Дисертація є рукописом.

Робота виконана на кафедрі кримінального процесу Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти та науки України

Науковий керівник:

кандидат юридичних наук, доцент **Хотенець Василь Михайлович**, Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого, доцент кафедри кримінального процесу.

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор **Аленін Юрій Павлович**, Одеська національна юридична академія, завідувач кафедри кримінального процесу;

кандидат юридичних наук, доцент **Стахівський Сергій Миколайович**, Національна академія внутрішніх справ України, начальник кафедри теорії кримінального процесу та судоустрою.

Провідна установа:

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, кафедра правосуддя, Міністерство освіти і науки України, м. Київ.

Захист відбудеться 26 червня 2004 року о 13.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.086.01 у Національній юридичній академії України імені Ярослава Мудрого за адресою: 61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого за адресою: 61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77.

Автореферат розіслано 24 травня 2004 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Шепітько В. Ю.

Актуальність теми. Сучасна Україна перебуває на шляху демократичних перетворень. Політичні, економічні, соціальні та правові реформи, що проводяться в нашому суспільстві, безпосередньо стосуються всіх верств населення, зокрема й неповнолітніх, які складають чверть населення країни. Ратифікувавши 27 лютого 1991 року Конвенцію про права дитини (1983 р.), Україна взяла на себе низку зобов'язань у сфері захисту неповнолітніх, які знайшли своє відображення в національному законодавстві. На пріоритетність молодіжної політики вказано в Конституції України (1996 р.), Декларації “Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні” (1992 р.), в Указах Президента “Про Національну програму “Діти України” (1996 р.), “Про додаткові заходи щодо забезпечення виконання Національної програми “Діти України” на період до 2005 р.” (2001р.), “Про затвердження комплексних заходів щодо профілактики безнаглядності та правопорушень серед дітей, їх соціальної реабілітації в суспільстві” (1998 р.) та в багатьох інших нормативних актах.

В умовах реалізації судово-правової реформи особливого значення набуває створення моделі ювенальної юстиції як комплексного механізму захисту неповнолітніх, зокрема й тих, що потрапили до сфери дії кримінального процесу.

Прагнення України стати повноправним учасником міжнародного співтовариства призвело до ратифікації низки міжнародних документів, що стосуються захисту прав неповнолітніх, які вчинили злочин (Мінімальні стандартні правила, які стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх (Пекінські правила, 1985 р.) та ін.). На положення цих нормативних актів повинні спиратися як українські законодавці, так і правозастосовувачі, однак аналіз і зіставлення норм національного законодавства і міжнародно-правових документів свідчить про необхідність їх подальшого узгодження.

Суттєвий внесок у розробку теоретичних і практичних проблем, що виникають під час провадження в кримінальних справах неповнолітніх, зроблений в роботах багатьох науковців – фахівців не тільки у галузі кримінального-процесуального права, але й кримінального права, криміналістики та криминології. Зокрема: З.А. Астемірова, Ю.В. Бауліна, В.Д. Бринцева, О.Х. Галімова, Л.М. Голубевої, Н.І. Гуковської, А.І. Долгової, А.Я. Дубинського, К.І. Дяченко, С.П. Єфимічева, В.С. Зеленецького, Л.Л. Каневського, В.П. Кашепова, В.В. Короля, Л.М. Кривоченко, О.С. Ланда, О.О. Левендаренка, В.В. Леоненка, Є.Д. Лук'янчикова, Г.М. Міньковського, Є.Б. Мельникової, А.А. Музики, В.В. Ніколюка, Г.М. Омеляненко, В.Т. Очередіна, Д.П. Письменного, В.Я. Рибальської, Н.Ш. Сафіна, В.В. Сташиса, В.В. Шимановського, Н.В. Шость, В.Ю. Шепітька та інших.

Разом з тим слід зазначити, що ці роботи виконані до прийняття нового Кримінального та Цивільного кодексів України, окремі норми яких встановлюють особливості кримінальної та цивільно-правової відповідальності неповнолітніх, які вчинили злочин, Сімейного кодексу

України, внесення суттєвих змін до Кримінально-процесуального кодексу України (21 червня 2001р. та 12 липня 2001р.). Крім того, переважна більшість з них присвячена аналізу лише окремих аспектів провадження в кримінальних справах неповнолітніх. У зв'язку з цим залишаються дискусійними проблеми правового статусу неповнолітнього, особливостей застосування щодо неповнолітнього заходів процесуального примусу, звільнення його від кримінальної відповідальності тощо.

Вказані обставини й обумовлюють вибір теми дисертаційного дослідження та її актуальність.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана згідно з планом наукових досліджень кафедри кримінального процесу Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого і є складовою частиною цільової комплексної програми “Проблеми вдосконалення організації і діяльності суду та правоохоронних органів в умовах формування соціальної, правової, демократичної держави” № 0186. 0. 09903.

Мета і задачі дослідження. Основною метою дослідження є науковий аналіз питань, що існують у теорії та практиці провадження в кримінальних справах неповнолітніх, а також визначення шляхів удосконалення та підвищення ефективності судочинства в цій категорії справ з урахуванням положень міжнародно-правових стандартів та новел у нормативній базі України. Визначена мета дослідження зумовила необхідність розв'язання таких завдань: 1) обґрунтувати необхідність особливого підходу до захисту прав неповнолітніх, які вчинили злочин і потрапили у сферу дії кримінального процесу; 2) проаналізувати особливості провадження в кримінальних справах неповнолітніх; 3) сформулювати пропозиції до законодавства, що регламентує провадження в справах про злочини неповнолітніх, які будуть спрямовані на підвищення дієвості кримінального судочинства в цій категорії справ; 4) дослідити відповідність чинного кримінально-процесуального законодавства з вимогами міжнародних стандартів та сформулювати рекомендації щодо імплементації положень міжнародних актів у національне законодавство з урахуванням його особливостей.

Об'єктом дисертаційного дослідження є суспільні відносини, які виникають під час провадження в справах про злочини неповнолітніх.

Предметом дисертаційного дослідження є проблеми, що мають місце в кримінальному процесі за цією категорією справ.

Методи дослідження. Для досягнення окресленої в дисертації мети були використані загальний діалектичний метод наукового пізнання дійсності, а також спеціальні методи дослідження, а саме: історико-правовий (дослідження історичного розвитку теорії і практики кримінального судочинства з окремих питань); порівняльно-правовий (дослідження та порівняльний аналіз кримінально-процесуального законодавства України та інших держав з метою використання позитивного світового досвіду); структурного і системного аналізу (дослідження й

аналіз елементів загального предмета доказування та його співвідношення з обставинами, що підлягають доказуванню в кримінальних справах неповнолітніх); статистичний метод (дослідження статистичної інформації щодо діяльності суду, прокуратури, слідчих та кримінальної міліції у справах про злочини неповнолітніх); метод узагальнення (узагальнення точок зору з проблемних питань) та інші. При цьому наведені методи використовувалися з урахуванням їх взаємозв'язку та взаємозалежності, що забезпечує повноту, всебічність та істинність наукових результатів.

Емпіричну базу дослідження становлять дані, одержані внаслідок вивчення матеріалів 450 справ про злочини неповнолітніх, результати узагальнення опублікованої практики Верховного Суду України, а також стандартизованого опитування суддів, прокурорів, слідчих, працівників служб у справах неповнолітніх та спеціальних підрозділів міліції з метою визначення їх професійної позиції стосовно проблем, що існують у практиці провадження в кримінальних справах осіб, які не досягли вісімнадцяти років.

Наукова новизна одержаних результатів, насамперед, полягає в тому, що робота є комплексним монографічним дослідженням проблем, які виникають під час провадження в кримінальних справах неповнолітніх після прийняття в Україні низки важливих нормативних актів (Кримінального, Цивільного, Сімейного кодексів), внесення змін у КПК України (21 червня 2001 р. та 12 липня 2001 р.), ратифікації Верховною Радою міжнародно-правових актів, що стосуються захисту прав неповнолітніх.

Найбільш значними, такими, що мають як теоретичне, так і практичне значення, є положення, які виносяться на захист:

- аргументується положення про те, що предмет доказування в справах про злочини неповнолітніх є самостійним інститутом кримінально-процесуального права. Запропоновано по-новому окреслити у КПК України обставини, що підлягають встановленню в цій категорії справ, шляхом деталізації (конкретизації) та доповнення положеннями, які дозволять отримати всебічну характеристику особи неповнолітнього обвинуваченого;
- з метою зміцнення гарантій реалізації права на захист неповнолітнього, який вчинив злочин, уточнюється процесуальне положення його захисника та законного представника в кримінальному процесі; наведені додаткові аргументи на користь того, що конфіденційність інформації щодо неповнолітнього має бути забезпечена під час усього провадження в кримінальній справі і щодо всіх осіб, які не досягли вісімнадцятирічного віку;
- пропонується віднести вирішення питання про порушення кримінальної справи про злочини неповнолітніх і проведення досудового слідства до виключної компетенції слідчих, які спеціалізуються в розслідуванні даної категорії справ, або прокурора;

- обґрунтовується думка, що провадження, яке закінчується винесенням постанови про направлення справи до суду для вирішення питання про звільнення неповнолітнього обвинуваченого від кримінальної відповідальності, є новою, самостійною формою закінчення досудового розслідування. Робиться висновок про необхідність надання органам, які здійснюють провадження в справі, право звільняти неповнолітніх від кримінальної відповідальності із застосуванням примусових виховних заходів не лише за вчинення злочинів невеликої, але і середньої тяжкості. Запропонована процедура закриття справи згідно із ст. 9 КПК України в стадії попереднього розгляду справи суддею. Це питання повинно вирішуватися в судовому засіданні з обов'язковою участю неповнолітнього обвинуваченого, прокурора, потерпілого, захисника, законного представника;
- з метою підвищення достовірності даних, отриманих у результаті проведення процесуальних дій з участю неповнолітнього, який вчинив злочин, пропонується внести зміни до кримінально-процесуального законодавства в частині уточнення правового статусу педагога в кримінальному судочинстві, зокрема, визначені: поняття “педагог”, форми його діяльності, коло процесуальних дій, в яких є доцільною його участь;
- на підставі аналізу дієвості запобіжних заходів, що обираються до неповнолітнього, який вчинив злочин, пропонується передбачити в законі нові види запобіжних заходів, які здатні бути реальною альтернативою взяттю під варту; по-новому нормативно визначити критерії застосування запобіжного заходу у вигляді затримання або взяття під варту, змінити порядок їх обрання;
- на підставі дослідження порядку судового розгляду кримінальної справи та рішень, які приймає суд у цій стадії процесу, формулюються пропозиції, спрямовані на: його прискорення та оптимізацію, підвищення ролі служб у справах неповнолітніх та спеціальних підрозділів міліції в судовому засіданні, застосування судами до неповнолітніх заходів впливу, що мають найбільший виховний ефект;
- узагальнивши практику застосування статті 7³ КПК України, яка регулює порядок провадження в кримінальних справах про суспільно небезпечні діяння, вчинені особами, які не досягли віку кримінальної відповідальності, пропонується: доповнити її в частині, що регулює порядок поміщення неповнолітнього до приймальника-розподільника; відповідним положенням щодо надання неповнолітньому, його законному представнику та захиснику можливості оскарження постанови до вищестоящего суду; узгодити ст. 7³ та п. 6 ст. 45 КПК України щодо моменту вступу захисника в справу цієї категорії.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що висновки та пропозиції, зроблені в роботі, можуть бути використані при розробці нового КПК України; удосконалення

положень КК України про кримінальну відповідальність та покарання осіб, які не досягли вісімнадцяти років, уточнення положень інших законів, які торкаються питань провадження в кримінальних справах неповнолітніх, при підготовці постанов Пленуму Верховного Суду України з питань кримінального судочинства в справах неповнолітніх. Матеріали дослідження можуть бути використані в навчальному процесі при вивченні курсу “Кримінальний процес”, підготовці підручників, навчальних та методичних посібників, а також бути орієнтиром у подальшому дослідженні проблематики теми “Особливості провадження в кримінальних справах неповнолітніх” як у цілому, так і окремих її питань. Окрім того, положення, що містяться в науковій роботі, можуть бути корисними слідчим, прокурорам, суддям, працівникам служб у справах неповнолітніх та спеціальних підрозділів міліції, законним представникам.

Апробація результатів дисертації. Дисертація виконана на кафедрі кримінального процесу Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого, обговорена на засіданні кафедри, схвалена нею та рекомендована до захисту.

Основні положення дисертації доповідалися автором на міжвузівській науково-практичній конференції “Сучасні правові проблеми профілактики та розкриття злочинів, які скоюються неповнолітніми” (м. Донецьк, 26 квітня 2002 р.); семінарі-практикумі “Ювенальна юстиція: практика судочинства, форми взаємодії держави та громадськості в реагуванні на правопорушення неповнолітніх” (м. Харків, 19-20 червня 2003 р.); науково-практичній конференції “Право власності: проблеми забезпечення, реалізації, захисту” (м. Харків, 14-15 вересня 2001 р.), “Проблеми розвитку юридичної науки в новому столітті” (м. Харків, 25-26 грудня 2002 р.); науково-практичному семінарі “Основні риси сучасної злочинності неповнолітніх: стан та шляхи її попередження” (м. Харків, 27 листопада 2003 р.).

Публікації. За темою дисертації автором опубліковано чотири статті у фахових виданнях, затверджених ВАК України, та тези трьох наукових доповідей.

Структура роботи. Загальний обсяг дисертаційного дослідження 186 с. Робота складається із вступу, трьох розділів, які включають 7 підрозділів, висновків, списку використаних літературних джерел та додатків.

Основний зміст роботи

У вступі обґрунтовується актуальність теми дослідження; визначаються об’єкт, предмет, основна мета і конкретні завдання роботи, методологічна і теоретична основа; розкривається її зв’язок з науковими програмами, планами, темами; окреслена наукова новизна дисертації та сформульовані основні положення, що виносяться на захист; визначене теоретичне і практичне значення результатів дослідження.

Розділ 1. *“Особливості пізнання в справах про злочини, вчинені неповнолітніми особами”* складається з двох підрозділів.

У підрозділі 1.1. *“Предмет доказування в справах про злочини неповнолітніх”* на підставі узагальнення наукових думок вчених (О. М. Ларіна, В. С. Зеленецького, В. О. Попелюшка та інших) на інститут предмета доказування в кримінально-процесуальному праві визначаються його види, які можуть мати місце в кримінальному судочинстві. Розглядається система обставин, що підлягають встановленню в справах про злочини неповнолітніх.

Аналізується позиція тих учених, які вважають, що предмет доказування за цією категорією справ являє собою конкретизацію (деталізацію) предмета доказування, зазначеного в статтях 64, 23 КПК України і не є його окремим видом (В. О. Попелюшко, Є. В. Ремізова, Н. І. Гуковська, А. І. Долгова, Г. М. Міньковський, В. В. Леоненко та інші). Вважаючи цю думку спірною, автор робить спробу навести додаткові аргументи на користь того, що предмет доказування в справах про злочини неповнолітніх є самостійним інститутом кримінально-процесуального права (статті 64, 23, 433 КПК України). Тлумачення змісту ст. 433 КПК України дозволяє дійти висновку, що в ній робиться акцент саме на додатковому та більш ретельному вивченні правозастосовувачем обставин, які характеризують особу неповнолітнього правопорушника, а також на виявленні причин і умов, що сприяли вчиненню ним злочину. На думку дисертанта, вказані обставини повинні стати тим визначальним фактором, який впливатиме на весь хід судочинства. Узагальнення матеріалів цієї категорії кримінальних справ свідчить про те, що практичні працівники нерідко зазнають певних ускладнень при визначенні кола тих властивостей підлітка, які необхідно встановити при з'ясуванні “характеристики особи неповнолітнього” (п. 3 ст. 433 КПК України). У свою чергу це перешкоджає індивідуальному підходу при визначенні виду та міри покарання неповнолітньому, застосуванні примусових заходів виховного характеру, прийнятті інших процесуальних рішень.

З урахуванням сучасних наукових положень дитячої та юнацької психології, педагогіки та психіатрії окреслений механізм впливу індивідуально-психологічних особливостей підлітків на формування їх протиправної поведінки, а також визначаються ті характерні властивості особистості неповнолітніх, що стануть орієнтиром органам, які ведуть процес, при встановленні елементів предмета доказування в кримінальних справах. З огляду на це пропонується ч. 1 ст. 433 КПК України викласти в наступній редакції: *“Під час досудового провадження та розгляду в суді справи про злочини неповнолітнього, крім обставин, зазначених у ст. 64 цього Кодексу, необхідно також з'ясувати:*

- 1) повні, всебічні та об'єктивні дані про особу неповнолітнього: вік (число, місяць, рік народження) та інші його біографічні дані; вікові й психологічні особливості (темперамент, рівень загального розвитку, стан здоров'я, інтереси, ціннісні орієнтації та інше); соціальну*

(суспільну) характеристику (взаємовідносини в сім'ї, колективі, ставлення до роботи, навчання, участь у громадянському житті тощо). При наявності даних про розумову відсталість неповнолітнього, не пов'язану з душевним захворюванням, повинно бути також з'ясовано, чи міг він повністю усвідомлювати значення своїх дій і в якій мірі міг керувати ними;

- 2) *ставлення неповнолітнього до наслідків вчиненого ним діяння;*
- 3) *обставини, що негативно впливали на виховання неповнолітнього;*
- 4) *наявність дорослих підмовників та інших осіб, які втягнули неповнолітнього в злочинну діяльність”.*

У підрозділі 1.2. “Особливості доказування в справах цієї категорії” визначена специфіка процесу доказування в справах про злочини неповнолітніх.

Як зазначають психологи, у стресовій ситуації, якою є провадження в кримінальній справі, у підлітків загострюється тенденція до примітивних способів психологічного захисту, що проявляється в таких формах: реакція опозиції (бравада, демонстративний характер дій, висловлювань, який не є внутрішньо вмотивованим); реакція відмови (непідкорення вимогам); реакція ізоляції (прагнення уникнути негативних контактів); фрустрація у формі агресії чи уникнення від спілкування. Така поведінка виявляється в самообмові, приховуванні співучасників, взятті всієї вини на себе, ненаданні інформації, яка може покращити становище обвинуваченого і, як наслідок, ускладнює процес встановлення істини в справі. Тому для підвищення достовірності даних, отриманих під час проведення процесуальних дій, виникає нагальна потреба в спеціальних знаннях у галузі дитячої та юнацької психології (за даними нашого дослідження можливості спеціалістів у вказаній сфері використовувалися дуже рідко, лише у 5 % кримінальних справ). З огляду на це запропоновано внести зміни в статтю 438 КПК України для уточнення правового положення педагога в кримінальному судочинстві, зокрема, визначено поняття “педагог”, форми його діяльності, коло процесуальних дій, в яких є доцільною його участь.

У роботі приділяється значна увага предмету судово-психологічної експертизи, зокрема, визначаються завдання, які може вирішити названа слідча дія під час провадження в справах про злочини неповнолітніх. Наведено додаткові аргументи на користь думки вчених (І. А. Кудрявцева, В. С. Сафуанова, В. Г. Просвіріна та інших) про те, що експертизу по встановленню здатності обвинуваченого (підсудного), який страждає розумовою відсталістю, не пов'язаною з психічним захворюванням, повністю усвідомлювати значення своїх дій та міри, в якій він керував ними, необхідно обов'язково проводити в межах комплексної судової психолого-психіатричної експертизи.

У роботі пропонується створити в Україні психолого-діагностичні центри, які б існували в системі соціальної служби в справах неповнолітніх, і визначаються завдання їх діяльності.

Розділ 2. *“Досудові провадження в справах про злочини, вчинені неповнолітніми”* складається з двох підрозділів.

У підрозділі 2.1. *“Порушення кримінальної справи щодо неповнолітнього”* робиться акцент на тому, що початкова стадія процесу в справах про злочини неповнолітніх значною мірою обумовлює ефективність подальшого провадження цієї категорії справ.

Аналізуючи думки вчених про порядок порушення кримінальної справи, в якій є дані про вчинення злочину неповнолітньою особою, автор висловлює думку про обов'язковість нормативного закріплення положення, згідно з яким порушувати справу, проводити досудове слідство повинен лише слідчий, який спеціалізується в розслідуванні даної категорії справ, або прокурор. Запропонований порядок сприятиме зменшенню кількості помилок, що можуть мати місце в цій стадії процесу, стане додатковою гарантією, яка буде перешкоджати незаконному та необгрунтованому втягненню неповнолітнього в сферу дії кримінального процесу.

Аргументується доцільність проведення попередньої перевірки заяв та повідомлень, в яких є відомості про вчинення злочину неповнолітнім, кримінальною міліцією в справах неповнолітніх, яка згідно із Законом України *“Про органи і служби у справах неповнолітніх та спеціальні установи для неповнолітніх”* наділена відповідними повноваженнями.

Мінімальні стандартні правила, які стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх (*“Пекінські правила”*, 1985р.), містять положення про початковий контакт неповнолітнього правопорушника з компетентними органами держави, який повинен відбуватися таким чином, щоб *“поважати правовий статус неповнолітнього, сприяти його благополуччю та уникати спричинення шкоди з урахуванням обставин справи”*. Враховуючи вимоги вказаного міжнародно-правового акта, а також те, що від враження, яке залишиться у неповнолітнього після спілкування з працівниками спеціальних підрозділів міліції, багато в чому залежить його подальша позиція в справі, автор акцентує увагу на тому, що працівники кримінальної міліції в справах неповнолітніх обов'язково повинні мати як юридичну освіту, так і педагогічні навички або значний досвід роботи з підлітками.

Узагальнення матеріалів цієї категорії кримінальних справ дозволило дисертанту дійти висновку, що неповнолітні підозрювані (обвинувачені, підсудні) не в повній мірі користуються наданими КПК України можливостями для свого захисту. Враховуючи те, що неповнолітньому часто важко розібратися у змісті тієї сукупності прав, які передбачені кримінально-процесуальним законом, є доцільним вручати записаний на окремому бланку детально розкритий перелік його прав та обов'язків на кожній стадії судочинства, починаючи з моменту порушення кримінальної справи.

Підрозділ 2.2. *“Досудове розслідування в справах про злочини цієї категорії”* складається з двох пунктів.

У пункті 2.2.1. *“Процесуальний статус неповнолітнього підозрюваного та обвинуваченого в кримінальній справі”* автор розглядає особливості правового положення (статусу) неповнолітньої особи, яка вчинила злочин і потрапила у сферу дії кримінального процесу. Досліджуючи коло питань щодо зміцнення гарантій реалізації права неповнолітнього на захист, дисертант розвиває думку про те, що кримінально-процесуальний закон передбачає можливість так званого *“подвійного представництва”* їх інтересів, тобто припускає одночасно участь у справі захисника та законного представника.

Розглядаючи діяльність захисника, участь якого обов'язкова в цій категорії кримінальних справ, акцентується увага на їх надзвичайно пасивній поведінці на досудовому слідстві. Аналізуючи такий стан речей, автор вносить низку пропозицій до законодавства, які, на його думку, повинні підвищити ефективність захисту неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого, підсудного. Зокрема: з метою уникнення випадків, коли органи досудового слідства за наявності до того підстав не визнають неповнолітнього підозрюваним або обвинуваченим, а допитують та провадять інші слідчі дії з участю підлітка як свідка, тобто фактично примушують до дачі показань стосовно себе, пропонується п. 1 ч. 1 ст. 45 КПК України викласти в такій редакції: *“у справах осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні злочину у віці до вісімнадцяти років, - з моменту визнання особи підозрюваною чи пред'явлення їй обвинувачення, але у всякому разі не пізніше моменту початку здійснення інших заходів процесуального примусу та процесуальних дій, що торкаються прав і свобод особи, запідозреної у вчиненні злочину”*; дозволити здійснювати захист неповнолітніх осіб лише адвокатам, які для відстоювання інтересів неповнолітнього можуть самостійно визначати лінію захисту; обов'язково сповіщати захисника про час і місце проведення слідчих дій за участю його підзахисного; узгодити положення ст. 7³ та п. 6 ст. 45 КПК України щодо моменту вступу захисника в цю категорію кримінальних справ.

Висвітлюючи проблемні питання захисту неповнолітніх у кримінальному судочинстві, автор наводить додаткові аргументи на підтримку думки окремих науковців про необхідність запровадження в Україні посади Уповноваженого по правам неповнолітніх, що стане додатковою гарантією захисту їх прав і свобод, дозволить скоординувати зусилля всіх органів, які займаються проблемами молоді в державі.

Передбачивши участь законних представників неповнолітнього обвинуваченого на досудових стадіях процесу, законодавець, на думку дисертанта, чітко не визначив їх правове положення. Враховуючи це, автором у роботі запропонована узагальнена правова норма, в якій чітко окреслені права та обов'язки законного представника на всіх стадіях процесу, визначений момент, з якого він може вступити в справу, а також порядок вирішення колізій у випадках, коли інтереси неповнолітнього та його законного представника не збігаються.

В рамках дослідження правового статусу неповнолітнього робиться висновок про необхідність внесення змін у кримінально-процесуальне законодавство з метою створення перешкод незаконному та необгрунтованому його затриманню або взяттю під варту. Зокрема пропонується: нова редакція статті 434 КПК України, в якій акцентується увага на обов'язковому врахуванні індивідуально-психологічних особливостей неповнолітнього при застосуванні вказаних запобіжних заходів, а також на доцільності їх призначення лише в тому випадку, коли немає підстав обрати інші, передбачені статтями 149, 436 КПК України; застосувати спеціалізацію суддів, які вирішують питання про призначення запобіжного заходу у виді взяття під варту; закріпити за прокурором обов'язок особисто допитувати неповнолітнього підозрюваного (обвинуваченого), щодо якого вирішується питання про обрання вказаних запобіжних заходів; у разі затримання особи, яка не досягла вісімнадцяти років, необхідно вручити копію протоколу затримання і захиснику в момент допуску його до участі в справі; включити в закон положення про можливість апеляційного оскарження постанови судді про продовження затримання до десяти діб у порядку ч. 5 ст. 349 КПК України; передбачити у КПК можливість відстрочення взяття під варту; внести у ст. 165' КПК України положення про обов'язковість мотивування рішення про обрання, скасування чи зміну запобіжного заходу.

Досліджуючи дієвість запобіжних заходів, що застосовуються до неповнолітніх, які вчинили злочин, робиться висновок про необхідність розширення їх спектру, зокрема тих, які стануть альтернативою взяттю під варту. Зокрема, ефективним запобіжним заходом стане обов'язок періодичного звіту неповнолітнього перед компетентними державними органами (кримінальна міліція або служби в справах неповнолітніх) про його належну поведінку. Наведена пропозиція цілком відповідає Рекомендації R (80) 11 Комітету Міністрів державам – членам Ради Європи “Про взяття під варту до суду”, яку було прийнято 27 червня 1980 р.

Проаналізувавши відповідні норми КПК і КК України, автор приходять до висновку, що існує певна категорія підлітків чотирнадцяти – п'ятнадцяти років, які не досягли віку кримінальної відповідальності й вчинили суспільно небезпечні діяння, що є тяжкими або особливо тяжкими, щодо яких не можна обрати ні запобіжний захід, ні віддати до приймального-розподільника, тобто немає можливості ізолювати їх від суспільства. Пропонується, у разі необхідності, поміщати до приймального-розподільника всіх осіб, які вчинили суспільно небезпечне діяння до досягнення віку, з якого настає кримінальна відповідальність. Акцентується увага на тому, що ст. 7³ КПК України обов'язково необхідно доповнити положенням про можливість оскарження рішення суду про поміщення неповнолітнього правопорушника до приймального-розподільника до вищестоящего суду самостійно підлітком, його законним представником, захисником, що цілком буде відповідати ч. 4 ст. 5 Європейської конвенції з прав людини.

У пункті 2.2.2. *“Порядок досудового провадження, яке закінчується постановою про направлення справи до суду для вирішення питання про звільнення неповнолітнього від кримінальної відповідальності”* розглянуто матеріально-правові, кримінально-процесуальні та морально-психологічні підстави звільнення неповнолітнього від кримінальної відповідальності. Критичний аналіз цих підстав дозволив автору запропонувати зміни та доповнення до порядку звільнення неповнолітнього від кримінальної відповідальності із застосуванням примусових заходів виховного характеру. Зокрема: надати законному представнику право ознайомлюватися з постановою про направлення справи до суду для вирішення питання про звільнення неповнолітнього від кримінальної відповідальності і, разом із захисником надати їм можливість оскаржувати це рішення прокурору чи в суд, але лише у випадках, коли вони вважають, що підліток невинуватий, обмовлює себе або його необхідно звільнити від кримінальної відповідальності за іншою підставою; законодавчо закріпити за слідчим право зазначати в обвинувальному висновку або відповідній постанові, що направляється до суду, який захід впливу, на його погляд, найбільш доцільно застосувати щодо підлітка; надати компетентним державним органам можливість звільняти неповнолітніх від кримінальної відповідальності і застосовувати примусові заходи виховного впливу при вчиненні ними злочинів не тільки невеликої, а й середньої тяжкості.

Досліджуючи питання звільнення неповнолітнього від кримінальної відповідальності із застосуванням примусових заходів виховного характеру, дисертант дає своє бачення деяких проблемних процесуальних ситуацій, що трапляються під час цього виду провадження. Одна з них стосується правової природи рішення суду, коли він не погоджується з слідчим або прокурором про можливість звільнення неповнолітнього від кримінальної відповідальності із застосуванням примусових заходів виховного характеру і приймає рішення про повернення справи прокурору. Виникають такі питання, чи не буде така незгода суду являти собою обвинувальну діяльність та чи можуть слідчий і прокурор знов ініціювати вказану процедуру? Аналіз матеріально-правових підстав такого виду звільнення (при наявності інших груп підстав) дозволяє зробити висновок про те, що суд може не погодитися тільки з мотивацією слідчого та прокурора щодо виправлення підлітка без застосування покарання. Оскільки покарання згідно з п. 2 ст. 50 КК України має на меті не тільки кару, а й виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових злочинів як засудженим, так і іншими особами, автор робить висновок, що діяльність суду по застосуванню найбільш доцільних заходів впливу щодо неповнолітнього правопорушника не є обвинувальною. Стосовно другого питання слід зазначити, що на нього слід дати позитивну відповідь лише в разі появи під час досудового розслідування нових підстав чи обставин, що свідчать про можливість виправлення підлітка без застосування покарання.

Розділ 3. *“Особливості попереднього та головного судового розгляду справ про злочини, вчинені неповнолітніми особами”* складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 3.1. *“Попередній розгляд справ про злочини неповнолітніх”* проаналізовано питання, які вирішуються судом у цій стадії процесу. Зроблено висновок про те, що багато з них мають певну специфіку, обумовлену необхідністю вирішення додаткових завдань у межах єдиної форми судочинства, керуватися як загальними, так і спеціальними нормами з урахуванням особливостей особи неповнолітнього та обставин кожної кримінальної справи. Насамперед цю специфіку можна побачити при вирішенні питання про закриття кримінальної справи щодо неповнолітнього на стадії попереднього розгляду справи суддею.

Аналіз норм КПК України свідчить про те, що законом у судових стадіях процесу передбачено два порядки звільнення неповнолітніх від кримінальної відповідальності із застосуванням примусових заходів виховного характеру. В першому випадку до суду надходить мотивована постанова слідчого, погоджена з прокурором, в якій пропонується розглянути питання про можливість звільнення неповнолітнього від кримінальної відповідальності на підставі ч. 1 ст. 97 КК України. Суддя не проводить попереднього розгляду справи і, якщо він згоден з рішенням слідчого або прокурора, призначає справу до розгляду в судовому засіданні, а в разі незгоди – повертає справу прокурору з мотивованою постановою (ч.2 ст.447 КПК України). У другому випадку справа із затвердженим або новим обвинувальним висновком згідно зі ст. 232 КПК України направляється прокурором або його заступником до суду, якому вона підсудна. Суд за результатами попереднього розгляду в своїй постанові може прийняти рішення про закриття кримінальної справи при наявності обставин, передбачених ч. 1 ст. 97 КК України. Таким чином, суд може закрити кримінальну справу щодо неповнолітнього в стадії попереднього розгляду і звільнити його від кримінальної відповідальності із застосуванням примусових заходів виховного характеру лише при наявності обвинувального висновку. У зв'язку з цим дисертант пропонує уточнити норму ст. 248 КПК України, закріпивши в законі положення про те, що суд у цій стадії кримінального процесу може закрити справу лише при наявності обставин, зазначених у ч.2 ст. 9 цього Кодексу.

Узагальнення матеріалів кримінальних справ дало підстави зробити висновок про те, що судді майже не використовують надану їм законом можливість звільнення підлітків від кримінальної відповідальності на підставі ст. 9 КПК України в стадії попереднього розгляду справи, а з моменту винесення суддею рішення про призначення справи до судового розгляду до моменту безпосереднього її розгляду в судовому засіданні минає тривалий час, іноді кілька місяців. У роботі наводяться додаткові аргументи на користь того, що при наявності підстав звільнення неповнолітнього від кримінальної відповідальності із застосування до нього примусових заходів виховного характеру є доцільним закриття справи саме на цій стадії

кримінального процесу. Наведене повністю відповідає п. 12.1 Пекінських правил, в яких зазначено, що справу щодо неповнолітнього спочатку і до кінця треба вести швидко без зайвих затримок. У дисертації окреслена процедура закриття справи на підставі ст. 9 КПК України в стадії попереднього розгляду справи суддею, яка повинна відбуватися в судовому засіданні з обов'язковою участю неповнолітнього, захисника, законного представника, прокурора, потерпілого.

Діючим законодавством передбачений скорочений порядок судового слідства (ст. 299 КПК України), який спрямований на прискорення провадження в справі і є цілком доцільним при розгляді в суді справ про злочини неповнолітніх. Автор робить висновок, що для застосування вказаної процедури необхідно внести зміни в закон. Зокрема: необхідно вручати неповнолітньому та його захиснику копію обвинувального висновку не пізніше ніж за три дні до початку попереднього розгляду справи суддею; вирішуючи питання про скорочений порядок судового слідства в справах неповнолітнього, суд повинен обов'язково з'ясувати думку захисника з цього питання, і тільки при згоді останнього суд має право вирішувати питання, передбачені ч. 2 ст. 253 КПК України.

У підрозділі 3.2. *“Судове слідство в справах цієї категорії”*, досліджуючи питання гласності судового розгляду справ про злочини неповнолітніх, автор пропонує: враховуючи обставини справи, розглядати в закритому судовому засіданні справи щодо всіх осіб, які не досягли вісімнадцятирічного віку; для збереження психічної та психологічної рівноваги підлітка з метою подальшої його ресоціалізації заборонити розголошувати відомості про неповнолітнього, доки вирок (постанова, ухвала) щодо нього не набере законної сили; для захисту неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого, підсудного від можливого негативного впливу деяких відомостей справи доцільно надати не тільки судді, а й слідчому на досудовому слідстві право в разі необхідності обмежувати неповнолітнього в обсязі інформації, з якою він може бути ознайомлений, для чого внести відповідні зміни до ст. 440 КПК України.

На підставі аналізу процесуального положення в судовому засіданні представників підприємств, установ або організацій, в яких навчався чи працював неповнолітній, а також громадських організацій за місцем роботи його батьків, опікунів або піклувальників, пропонується розширити права вказаних суб'єктів, зокрема, шляхом надання їм можливості заявляти клопотання про звільнення неповнолітнього від кримінальної відповідальності або покарання з передачею його на поруки чи під нагляд педагогічного або трудового колективу. Наслідком чого, за думкою дисертанта, стане зменшення кількості підлітків, яким судом буде призначене реальне покарання.

У роботі приділяється значна увага процесуальним строкам розгляду в суді справ цієї категорії. Адже тривале знаходження у сфері кримінального процесу негативно відбивається на психіці неповнолітніх. У зв'язку з цим пропонується внести доповнення до п. 2 постанови

Пленуму Верховного Суду України від 1 квітня 1994 р. № 3 “Про строки розгляду судами України кримінальних і цивільних справ” і орієнтувати суддів на необхідність розгляду справ про суспільно небезпечні діяння, вчинені неповнолітніми, у першочерговому порядку.

В дисертації розглядається одна з актуальних судовострійних проблем України, а саме – обґрунтовується необхідність створення моделі ювенальної юстиції, яка являє собою особливу систему правосуддя. На думку автора, за відсутністю достатнього матеріального забезпечення, що перешкоджає створенню спеціалізованих судів у справах неповнолітніх, спеціалізація суддів, слідчих, прокурорів, захисників, а також більш активна діяльність соціальних служб може стати тим першочерговим етапом, який у подальшому дозволить поступово створити модель ювенальної юстиції в Україні.

У підрозділі 3.3. *“Вирішення в судових рішеннях питання про вид та міру покарання або про застосування примусових заходів виховного характеру”* автор акцентує увагу на тому, що вся система примусу та обмежень, що застосовується до осіб, які не досягли вісімнадцяти років і вчинили суспільно небезпечне діяння, спрямована на досягнення гуманної мети – виправлення та ресоціалізацію. Крізь призму положень міжнародно-правових документів, зокрема Пекінських правил, де визначаються принципи, якими повинен керуватися компетентний державний орган, обираючи заходи впливу щодо неповнолітнього, котрий вчинив злочин, дисертант розкриває зміст, аналізує дієвість різних видів кримінального покарання та примусових заходів виховного характеру, що призначаються судом.

Для підвищення ефективності заходів впливу, які застосовуються до неповнолітнього, автор пропонує зміни та доповнення до норм закону. Зокрема:

- до кримінального законодавства: закріпити за судом право направляти неповнолітнього до спеціальної навчально-виховної установи лише при вчиненні ним особливо тяжкого, тяжкого або злочину середньої тяжкості (як це зроблено в КК Російської Федерації); визначити в законі статус особи вихователя, яка зазначена у ч. 2 п. 4 ст. 105 КК України та “окремої особи, за згодою якої або на прохання якої, суд може покласти обов’язок нагляду за засудженим та проведення з ним виховної роботи” (п. 4 ст. 104 КК України); відновити в КК України положення про “обставини, які пом’якшують або обтяжують відповідальність (а не покарання)”, що дозволить суду враховувати їх при призначенні примусових заходів виховного характеру, які є різновидом відповідальності;

- до кримінально-процесуального законодавства: передбачити, що рішення про продовження свого навчання для завершення навчального року або професійної підготовки в спеціальних навчально-виховних закладах після відбування строку дії відповідного примусового заходу повинен приймати лише неповнолітній, а не державні органи; закріпити в законі обов’язок суду мотивувати рішення про звільнення неповнолітнього від кримінальної відповідальності або

покарання із застосуванням заходів виховного впливу; змінити редакцію ст. 445, 448 КПК України з метою орієнтації суддів на призначення до неповнолітнього тих заходів впливу, які, за даними статистики, є найбільш ефективними (звільнення від кримінальної відповідальності із застосуванням примусових заходів виховного характеру та звільнення від відбування покарання з випробуванням), що, на думку дисертанта, дозволить зменшити рецидив злочинності неповнолітніх, сприятиме більш швидкому їх виправленню та перевихованню.

Необхідно також узгодити деякі норми Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів. Статтю 445 КПК України в частині можливості призначення вихователя або громадського вихователя, ч. 1 ст. 447 КПК України в частині визначення виду процесуального документа, яким суд повинен обґрунтувати своє рішення про звільнення неповнолітнього від покарання із застосуванням примусових виховних заходів – привести у відповідність до норм КК України. У зв'язку з чим необхідно внести відповідні зміни до статей 447, 448 КПК України.

Висновки. У дисертації наведене теоретичне узагальнення і нове вирішення наукової задачі, що виявляється у формулюванні висновків, спрямованих на удосконалення провадження в справах про злочини неповнолітніх у зв'язку з необхідністю гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами. Зокрема, пропонується: нова редакція статей 433, 438, 441 КПК України, вимоги яких спрямовані на усунення неповноти вивчення особи неповнолітнього, уточнення правового положення педагога і законного представника неповнолітнього в кримінальному судочинстві; змінити та доповнити статті КПК України, що регулюють порядок застосування запобіжних заходів щодо неповнолітніх, порядок застосування ст. 7³ КПК України, яка регламентує порядок провадження в кримінальних справах про суспільно небезпечні діяння, вчинені особами, які не досягли віку кримінальної відповідальності; змінити матеріально-правові підстави звільнення неповнолітніх від кримінальної відповідальності із застосуванням примусових заходів виховного характеру; удосконалити порядок закриття кримінальної справи на підставі ст. 9 КПК України в стадії попереднього розгляду справи суддею; нормативно закріпити положення, які дозволять підвищити роль служб у справах неповнолітніх та спеціальних підрозділів міліції в судовому засіданні, орієнтувати суддів на застосування найбільш ефективних заходів впливу щодо неповнолітніх тощо.

Список опублікованих праць здобувача за темою дисертації

1. Карпенко М. О. Особливості предмета доказування в кримінальних справах про злочини неповнолітніх // Актуальні проблеми держави та права: Зб. наук. праць. – Одеса, 2001. – Вип. 10. – С. 120-122.
2. Карпенко М. О. Порядок звільнення від кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх із застосуванням примусових заходів виховного характеру // Проблеми

законності: Респ. міжвідом. наук. зб. / Відп. Ред. В. Я. Тацій. – Харків: Нац. юрид. акад. України, 2002. – Вип. 57. – С. 163-168.

3. Карпенко М. О. Участь захисника в кримінальних справах про злочини неповнолітніх // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. – Хмельницький, 2002. - № 4. – С. 124-127.
4. Карпенко М. О. Участь законного представника у справах про злочини неповнолітніх // Проблеми законності: Респ. міжвідом. наук. зб. / Відп. Ред. В. Я. Тацій. – Харків: Нац. юрид. акад. України, 2003. – Вип. 58. – С. 183-190.
5. Карпенко М. О. Відшкодування шкоди, заподіяної злочинами, вчиненими неповнолітніми // Право власності: проблеми реалізації та захисту: Тези доп. та наук. повідомлень учасників наукового семінару молодих вчених / За ред. М. І. Панова. – Харків: Нац. юрид. акад. України, 2001 – С. 94-96.
6. Карпенко М. О. Підстави та порядок звільнення від кримінальної відповідальності за новим законодавством України // Сучасні правові проблеми профілактики та розкриття злочинів, які скоюються неповнолітніми: Матеріали міжвузівської науково-практичної конференції. Донецьк, 26 квітня 2002 року / Гол. редактор Ю. Л. Титаренко. – Донецьк: ДІВС, 2002. – С. 29-32.
7. Хотенець В. М., Карпенко М. О. Провадження у справах про суспільно небезпечні діяння неповнолітніх за останнім проектом КПК України // Основні риси сучасної злочинності та шляхи її попередження: Матеріали наук.-практ. семінару 27 листопада 2003 р., м. Харків / Редкол.: Борисов В. І. (гол. ред.) та ін. – Х.: Право, 2004. – С. 154-157.

Анотації:

Карпенко М. О. Особливості провадження в справах про злочини неповнолітніх. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза. Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого. – Харків, 2004.

Дисертація присвячена особливостям провадження в справах про злочини неповнолітніх. З урахуванням вікових та психологічних особливостей неповнолітніх пропонується нова система обставин, що підлягають встановленню в справах цієї категорії. Розглянуто діяльність спеціаліста у галузі дитячої та юнацької психології в кримінальному процесі. Наведені особливості, які мають місце при порушенні кримінальної справи; окремих видах досудового провадження; і попереднього розгляду справи суддею та судового слідства. Аналізуються дієвість та ефективність видів відповідальності, що застосовуються до неповнолітніх.

Сформульовані пропозиції до законодавства та внесені рекомендації органам, які ведуть процес, спрямовані на підвищення ефективності кримінального процесу в справах неповнолітніх.

Ключові слова: неповнолітній, предмет доказування в справах неповнолітніх, педагог, законний представник, ювенальна юстиція, примусові заходи виховного характеру.

Карпенко М. О. Особенности производства по делам о преступлениях несовершеннолетних. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.09 – уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза. Национальная юридическая академия Украины имени Ярослава Мудрого. – Харьков, 2004.

Диссертация посвящена актуальным вопросам, которые возникают в теории и практике производства по уголовным делам в отношении несовершеннолетних. Обосновывается положение о том, что предмет доказывания по данной категории дел является самостоятельным институтом уголовно-процессуального права, предлагается по-новому обозначить в законе обстоятельства, которые подлежат доказыванию по уголовным делам несовершеннолетних.

В работе предложены изменения в уголовно-процессуальное законодательство, направленные на уточнение правового статуса педагога; рассматривается компетенция судебно-психологической экспертизы, в частности, определяются задачи, которые может помочь решить данное следственное действие при производстве по делам несовершеннолетних.

Выделена специфика возбуждения уголовных дел о преступлениях несовершеннолетних. Аргументируется точка зрения, согласно которой возбуждать уголовное дело и проводить досудебное следствие должен только следователь, специализирующийся в расследовании данной категории дел. Анализируется эффективность института освобождения несовершеннолетнего от уголовной ответственности с применением принудительных мер воспитательного характера, предлагается расширить категорию уголовных дел, за которые к несовершеннолетнему применим данный вид ответственности.

Рассматривается процессуальное положение законного представителя и защитника, которые являются гарантами реализации прав и законных интересов несовершеннолетнего в уголовном процессе; выносятся предложения, направленные на более четкое определение критериев применения к несовершеннолетним задержания и заключения под стражу, а также предлагается расширить перечень видов мер пресечения, которые станут альтернативой заключения под стражу.

Анализируются особенности производства в судебных стадиях процесса. Рассматриваются проблемные моменты, возникающие в связи с прекращением уголовного дела в стадии предварительного рассмотрения дела судьей. Обосновывается необходимость создания модели

ювенальной юстиции, выносятся предложения, направленные на постепенный переход к ней на практике. Рассматриваются виды ответственности, которые применяются к несовершеннолетним, совершившим преступление, выносятся предложение, направленные на повышение эффективности окончательных процессуальных решений суда.

Ключевые слова: несовершеннолетний, предмет доказывания по уголовным делам несовершеннолетних, педагог, законный представитель, ювенальная юстиция, принудительные меры воспитательного характера.

Mykhail O. Karpenko Peculiarities of handling in juvenile adjudications. – Manuscript.

Dissertation for seeking a scientific degree of Candidate of Legal Sciences on specialty 12.00.09 – Criminal Procedure and Criminalistics; Forensic Expertise. – National Law Academy of Ukraine named after Yaroslav the Mudry. – Kharkiv, 2004.

The dissertation is dedicated to peculiarities of handling in juvenile adjudications. Taking into account age-related and psychological peculiarities of juveniles the author proposes a new frame of circumstances which are to be determined in the cases of this category. The author has examined the specialist's activity in the area of child's and junior's psychology in criminal trial and has produced the peculiarities occurred by initiation of criminal proceedings, by individual forms of prejudicial handling, by preliminary consideration and judicial investigation. Influence and efficiency of responsibility modes for juveniles have been analyzed.

Formulated proposals and entered suggestions to the executing agencies directed to the enhancement of efficiency of criminal trial in juvenile adjudications.

Key words: juvenile, subject of evidence in juvenile adjudications, pedagogue, legal representative, juvenile justice, coercive actions of pedagogic character.